

Irena Kępa

Aktywność Romana Dmowskiego w latach 1915–1920 w materiałach archiwalnych Muzeum Niepodległości

Niepodległość i Pamięć 23/1 (53), 281-285

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Irena Kępa

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Aktywność Romana Dmowskiego w latach 1915–1920 w materiałach archiwalnych Muzeum Niepodległości

Muzeum Niepodległości w Warszawie otrzymało w 2008 roku przekaz prezesa Fundacji Narodowej im. Romana Dmowskiego, Bogusława Kowalskiego: Archiwum Romana Dmowskiego.

Wspomniany zespół archiwalny zawiera 58 teczek tematycznych i liczy ogółem 2430 pozycji archiwalnych. Zawiera różnorodny materiał: korespondencję do Romana Dmowskiego z lat 1915–1920, dokumenty związane z działalnością KNP (Komitetu Narodowego Polskiego) oraz Delegacji Polskiej na pokojową konferencję w Paryżu w 1919 roku.

Korespondencja kierowana do Romana Dmowskiego dotyczy kręgu osób, z którymi nawiązał kontakty podczas pobytu w Londynie, propagując sprawę polską. Kontaktował się z politykami, czynnikami opiniotwórczymi, dziennikarzami, intelektualistami, przedstawicielami środowisk naukowych. Przesyłał swoje publikacje poświęcone Polsce osobom zainteresowanym sprawami rosyjskimi i Europy Wschodniej i z reguły mógł spodziewać się pozytywnego odzewu ze strony adresata, co w większości przypadków owocowało spotkaniem. Najczęściej miejscem spotkań były elitarne kluby londyńskie. Docierał również do przedstawicieli brytyjskich środowisk katolickich. Roman Dmowski zdobywał łatwo przychylność kobiet, co ułatwiało dalsze kontakty z osobami, które mogły okazać się w pomocne w propagowaniu spraw polskich.

Z Romanem Dmowskim korespondowali politycy i wyżsi urzędnicy Foreign Office¹, a także osoby ze środowisk opiniotwórczych i akademickich². Z kobiet możemy wymienić przede wszystkim malarzkę Laurence Alma-Tadema i polonistkę Monicę Gardner³. Korespondowali z nim nie tylko Brytyjczycy, lecz także politycy innych nacji, jak na przykład Czech Tomasz Masaryk⁴.

Jako przywódca obozu narodowego Roman Dmowski utrzymywał kontakt ze współpracownikami znajdującymi się w Rosji, działaczami KNP w państwach zachodnioeuropejskich⁵ oraz z zaprzyjaźnionymi rodzinami Lutosławskich i Niklewiczów⁶.

W zespole archiwaliów znajdują się również dokumenty osobiste Romana Dmowskiego, takie jak: paszporty dyplomatyczne wydane przez Ambasadę Rosji w Londynie i MSZ Francji, przepustka do Pałacu Wersalskiego z dnia 28 czerwca 1919 roku, kiedy to podpisano traktat pokojowy z Niemcami, a Roman Dmowski był jednym z jego sygnatariuszy jako Delegat Polski, przepustki wojskowe podczas podróży z Wielkiej Brytanii do Francji w latach I wojny światowej,

¹ Arthur James Balfour (1848–1930), Arthur Bonar Law (1858–1923), Henry Cust (1861–1917), lord Weardale (1847–1923), Eric Drumond (1876–1951), George Riddel (1865–1934), Wiliam Tyrrel (1866–1947). MN A.100 S.1 k. 29–30, 39, 133–135, 152, S.2 k. 190–191, S.3 k. 172–173, 230–232.

² Bruce Boswell (1884–1962), Hillaire Belloc (1870–1953), James Louis Garvin (1865–1947), Norman Hapgood (1868–1937), Edith Lyttelton (1865–1948), Charles Sorolea (1870–1953), Robert Usher (1877–1921), Herbert George Wells (1866–1946). MN A.100 S.1 k. 46–48, 60, 184–185, 219–225, 323–324, S.3 k. 67–85, 176–219, 233, 323–324.

³ Monica Gardner (1871 lub 1873?–1941), polonistka, tłumaczka literatury polskiej m.in. Henryka Sienkiewicza. Laurence Alma-Tadema (1865–1940), malarka, współpracownica Romana Dmowskiego, działała w Polish Exiles Protection, potem Polish Victims Relief Found, MN A.100 S.1 k. 170–183, S.3 k. 105–148.

⁴ Tomas Garrigue Masaryk (1850–1937). MN A.100 S.2 k.1–2.

⁵ Stanisław Grabski (1871–1949), Władysław Grabski (1874–1938), Stanisław Kozicki (1876–1958), Erazm Piltz (1851–1929), Konstanty Skirmunt (1866–1949). MN A.100 S.1–3, S.24 (Erazm Piltz listy).

⁶ Sofia Casanova-Lutosławska (1861–1958), Izabela Lutosławska (1889–1972), Maria Niklewiczowa (1888–1979), Mieczysław Niklewicz (1880–1948). MN A.100 S.1 k. 316–322, S.2 k. 39–88.

zaproszenie na defiladę wojskową w dniu francuskiego święta narodowego 14 lipca 1918, zaproszenia na uroczystości oficjalne we Francji w 1918, kalendarzyki z lat 1916, 1918, 1919, w których notował swoje spotkania, a nawet zalecenia lekarskie.

Zespół archiwalny obejmuje także dokumenty związane z powstaniem Armii Polskiej we Francji, takie jak: akt nominacyjny KNP dla gen. Józefa Hallera na jej dowódcę, jego Rozkaz nr 1 do żołnierzy, kopie dokumentów dotyczących działalności Francusko-Polskiej Komisji Wojskowej, którą kierował gen. Louis Archinard⁷ czy raporty dotyczące sytuacji w polskich oddziałach wojskowych we Francji.

Materiały archiwalne przedstawiają także działalność Komitetu Narodowego Polskiego na arenie międzynarodowej, m.in. kopie pism o uznaniu KNP, przez Francję, Wielką Brytanię, Włochy i USA, za reprezentanta polskich interesów i akredytację jego przedstawicieli.

Komitet Narodowy Polski określał swój stosunek do bieżącej sytuacji w kraju i władz istniejących w Warszawie w końcu 1918 roku. W związku z tym w rezolucjach z 15 XII i 17 XII 1918 roku przedstawiał żądania utworzenia rządu koalicyjnego i uznania przez Józefa Piłsudskiego KNP w Paryżu za Ministerstwo Spraw Zagranicznych Polski.

W dokumentach wspomnianego wyżej zespołu archiwalnego znajduje swoje odzwierciedlenie działalność Polskiej Delegacji na konferencję pokojową w Paryżu, kopie pism urzędowych, informacje o posiedzeniach podkomisji do spraw polskich Jules Cambona i Josepha Noulensa⁸. Są tu także materiały zaplecza eksperckiego Delegacji, to jest: opracowania historyków dotyczące, przykładowo, stosunków polsko-niemieckich (Wacława Sobieskiego) i inne analizy autorstwa Oskara Haleckiego czy Stanisława Kutrzeby, mapy etnograficzne Eugeniusza Romera⁹, jego memoriał *Litwa i wola jej mieszkańców* z załączonymi petycjami w sprawie włączenia ziem

⁷ Józef Haller von Hallenburg (1873–1960), Louis Archinard (1850–1932), dowódca Armii Polskiej we Francji do 4 X 1918. MN A.100 S.27 k. 10–11, S.39.

⁸ Jules Cambon (1845–1935), Joseph Noulens (1864–1944).

⁹ Wacław Sobieski (1872–1935), Oskar Halecki (1891–1973), Stanisław Kutrzeba (1876–1946), Eugeniusz Romer (1871–1954). MN A.100 S.9, S.18, S.20, S.33 k. 2–12 (St. Kutrzeba).

byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego do Polski, opinie w kwestii żydowskiej i tzw. „Małego traktatu wersalskiego”, sprawy ekonomiczne i dotyczące komunikacji międzynarodowej, Archiwum Biura Prac Kongresowych.

Historyk znajdzie tu także materiały związane z problematyką Kresów Wschodnich, memoriały Polaków mieszkających na terenie byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz Rusi Kijowskiej, materiały statystyczne dotyczące Ziemi Kijowskiej.

Ponadto w Archiwum mamy dokumenty dotyczące działalności delegacji innych państw na konferencji paryskiej, jak np. krajów bałtyckich, przedstawiceli Komitetu Rosyjskiego czy też *varia* typu deklaracja niepodległości Irlandii, postulaty esperantystów czy organizacji kobiecych (sufrażystek). Interesujące są również dokumenty związane z akcją pomocy żywnościowej dla Polski (U.S.A. Food Administration), akcją propagandową wśród Polonii w Ameryce i sytuacją związaną z brakiem hierarchów katolickich pochodzenia polskiego.

Bogaty jest zbiór wizytówek – 633 egzemplarzy – polityków, działaczy gospodarczych, reprezentantów środowisk akademickich oraz przedstawiceli kultury, Polaków i obcokrajowców, z którymi kontaktował się Roman Dmowski w okresie 1916–1920.

Korespondencja do Romana Dmowskiego z lat 1915–1920, to jest z okresu, w którym prowadził akcję propagandową na rzecz Polski na terenie Europy Zachodniej, kierował Komitetem Narodowym Polskim oraz pełnił funkcję Delegata rządu polskiego na konferencję pokojową w Paryżu, ukazuje skalę jego kontaktów ze środowiskami politycznymi, naukowymi i dziennikarskimi krajów zachodnich. Uwypukla główne wątki i tematy prowadzonej akcji propagandowej. Na podstawie korespondencji można zorientować się, jakie metody działania preferował Roman Dmowski – wykorzystywanie kontaktów na gruncie towarzyskim (z członkami elitarnych klubów londyńskich, z kobietami). Wśród korespondencji znajdują się również listy rodaków proszących R. Dmowskiego o protekcję i pomoc w zagospodarowaniu na obcym gruncie, głównie w znalezieniu posady. Znajdujemy słowa pełne admiracji, ale także sygnalizujące różnice poglądów politycznych. Listy uczestników oraz obserwatorów konferencji pokojowej, opuszczających francuską stolicę, podkreślają jego rolę w przyjęciu korzystnych dla Polski rozwiązań traktatowych

i winszują mu sukcesu. Anglosasi cenili jego realizm, pragmatyzm i sprawność taktyczną.

Dla historyków interesującym materiałem są dokumenty przedstawiające działalność dyplomatyczną Komitetu Narodowego Polskiego (KNP) oraz stosunek Komitetu do władz w kraju na przełomie lat 1918/1919.

W związku z uznaniem KNP za reprezentanta interesów polskich przez aliantów, mianowaniem Romana Dmowskiego Delegatem na konferencję pokojową i oparciem zaplecza techniczno-ekspertyzowego na strukturach KNP, istotną część zbioru stanowią dokumenty i materiały związane z działalnością delegacji polskiej w trakcie obrad konferencji pokojowej. Są to materiały kartograficzne (mapy) przedstawiające polskie stanowisko w kwestii granic opracowane przez Eugeniusza Romera, kopie opracowań i materiałów autorstwa Jana Czekanowskiego, Oskara Haleckiego, Stanisława Kutrzeby, Wacława Sobieskiego, a także materiały dotyczące innych państw, kopie korespondencji Sekretariatu Generalnego Konferencji do Delegacji Polskiej w sprawie posiedzeń podkomisji do spraw polskich.

Natomiast dla celów wystawienniczych interesujące archiwalia to: dokumenty prywatne Romana Dmowskiego, materiały związane z Armią Polską we Francji, działalnością KNP i konferencją pokojową.

Irena Kępa